

15. Rizzi L. Null Objects in Italian and the Theory of PRO / L. Rizzi // Linguistic Inquiry. – 1986. – # 17. – P. 501-557. – ISSN 0024-3892.

16. Tripp R. The Psychology of Impersonal Constructions / R. Tripp // Glossa. – 1978. – # 12. – P. 177-187.

17.

Стаття надійшла до редакції 19.08.14

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КВАЗИБЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СРЕДНЕАНГЛИЙСКИЙ ПЕРИОД

В статье освещены вопросы эволюции квазибезличного предложения в среднеанглийском языке, рассмотрены механизмы перехода безличных конструкций в личные, изучены с позиции теории управления и связывания языковые факторы, повлиявшие на замену квазибезличных синтаксических образований предложениями с эксплицитным субъектом.

Ключевые слова: квазибезличное предложение, теория управления и связывания, диахрония, синхронный срез, субъект.

PARTICULARS OF QUASI-IMPERSONAL SENTENCE EVOLUTION IN MIDDLE ENGLISH PERIOD

The article deals with the evolution of quasi-impersonal sentence in Middle English, investigating mechanisms of transition from impersonal to personal constructions. Based on Government and Binding theory it also studies language factors that influenced the replacement of quasi-impersonal syntactical structures by sentences with explicit subject.

Key words: quasi-impersonal sentence, Government and Binding theory, diachrony, synchronic layer, subject.

УДК 811.161.2'367

І. Компанієць, викладач кафедри англійської мови
Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДИКАТНОЇ ЛЕКСИКИ В РЕЧЕННЯХ ІЗ ВІДНОШЕННЯМ НОМІНАЦІЇ

У статті проаналізовано предикатні лексеми зі значенням іменування в реченнях із відношенням номінації. Виконане дослідження підтвердило вихідну гіпотезу про специфічність та різноманітність предикатних лексем, які структурують пропозицію, співвіднесену із ситуацією надання імені певному об'єкту дійсності. Визначено місце досліджуваної предикатної лексики серед семантичних типів предикатів.

Ключові слова: предикатні лексеми зі значенням іменування, семантичні типи предикатів, предикати мовлення, стиль мовлення, офіційно-ділова та наукова лексика.

Речення з відношенням номінації відображають ситуацію найменування мовцем реалій дійсності, наприклад: *Вдячні сучасники мерціям прозвали Константина Великим, а*

© І. Компанієць, 2014

столицю **найменували** Константинополем, на знак чого було випущено медаль з відповідним написом (П. Загребельний); [Прямо із церкви, – дівчина руками сплеснула: – Йой, про головне ми забули. **Познайомитись.**] Як тебе **звати?** ... – Іваном **зовуть**. А тебе? – А мене **Ганною** (А. Грушак). Першу спробу виділити й схарактеризувати такі речення було зроблено Н. Д. Арутюною. На думку авторки, відношення номінації поєднує об'єкт та його ім'я, тобто елемент предметного світу й елемент мовного коду, а також поняття (властивість, подію) та спосіб його позначення в мові: *Цю дівчину звать Оленка. Ця квітка – фіалка* [1: 18].

Відомо, що важливим чинником формування семантики речення є характер лексичного наповнення його синтаксичних позицій. Аналіз іменних лексем, уживаних при предикатах найменування в структурі речень із відношенням номінації, засвідчив їхню здатність збагачувати семантику цих речень оцінним компонентом змісту [2: 92]. Разом із тим заслуговують на увагу й власне предикати найменування, лексико–семантичний склад яких є також значущим для змісту речення. Цим і зумовлене звернення до аналізу предикатних лексем, що репрезентують ситуацію найменування в структурі досліджуванних речень, **актуальне** в межах здійснюваного дослідження.

Оскільки лексико-семантичні особливості речень із відношенням номінації залишилися поза увагою дослідників, спроба опису предикатної лексики, уживаної в їх структурі, є першою такою студією. Це й засвідчує **новизну** дослідження.

Вихідним у розвідці стало положення про те, що предикатні лексеми, які функціонують у складі речень із відношенням номінації, займають певне місце в класифікації предикатної лексики: вони належать до одного з її семантичних типів. Виявити своєрідність цих предикатів як певного семантичного типу та особливості їх уживання реченнях із відношенням номінації становить **мету** дослідження. Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) з'ясувати критерії виділення семантичного класу предикатів найменування; 2) визначити місце досліджуваної предикатної лексики серед семантичних типів предикатів; 3) описати особливості предикатної лексики в реченнях із відношенням іменування.

До питання визначення класифікації предикатної лексики неодноразово зверталися як вітчизняні вчені-синтаксисти (Н. М. Арват, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загітко, М. В. Мірченко), так і зарубіжні (Н.Д. Арутюнова, Б. В. Богданов, О. М. Селіверстова, Ю. С. Степанов). Однією з фундаментальних класифікацій предикатів є класифікація О. М. Селіверстової. Класифікація дослідниці містить кілька семантичних типів, зокрема: предикати зі значенням 1) дії; 2) процесу; 3) стану; 4) якості та набору якостей, об'єднаних в предметі; 5) знаходження в просторі; 6) потенційності; 6) класу та “зв'язку”; 7) результату та факту [3: 151].

Іншу концепцію поділу семантичних предикатів на типи подано в монографії “Семантико-синтаксична структура речення”: “За своїми семантичними параметрами предикати поділяються на два найбільш узагальнених класи: предикати дії і предикати стану. Це основне семантичне протиставлення всередині предикатних знаків. Предикати дії пов'язуються з активним предметом (звичайно особою), діячем, від якого походить дія, а предикати стану – з пасивним предметом (як істотою, так і неістотою), носієм стану, якому належить стан, якому приписується відповідний стан” [4: 34]. Ці два великих класи предикатів поділяються в класифікації на семантичні підкласи і групи. Предикати

зі значенням дії диференційовано на предикати активної фізичної дії, руху, розумової, мовленнєвої та інших видів діяльності. Предикати зі значенням стану розподілено на предикати фізичного, інтелектуального, емоційного стану, предикати з наявністю якісної ознаки, стану існування/неіснування, наявності/відсутності, володіння/неволодіння та предикат стану як результат дії [5: 34-35]. Цю концепцію поділу семантичних предикатів на типи й прийнято в дослідженні.

Оскільки речення з відношенням номінації відображають ситуацію найменування мовцем реалій дійсності, у них уживаються предикатні лексеми та вирази на зразок *звати(ся), називати(ся), носити назву, мати назву, об'єднувати(ся) під назвою, тайтис під назвою (словом), тайтис назва (слово), оголосити, охрестити, обізнати, величати* тощо, наприклад: *[Він бачив світ крізь дуже грецькі міфи, охочий був почути щось нове. Скіф і не скіф були для грека – скіфи.] Увесь той край він Скіфією зве* (Л. Костенко); *[Ох, не тільки Стародавній Рим псував настрої, уривав терпець, доводив до відчаю молодого художнього керівника кіностудії. Не менше страждань зазнавав він і тоді, коли одесити бралися відтворювати славне минуле свого рідкісного міста,] що, зобує в турків запорозькими козаками та гренадерами Катерини, **звалося** в улесливих депешах до імператриці «перлиною Семіраміди»* (М. Бажан); *[- Справді я Бондаренко.] – А як тебе **величають** по-батькові? – Максимовичем* (М. Стельмах); *[І це легше було б зробити, коли б перед ним стояв хлопець, бо і досі Роман навіть в думках не приторкнувся вустами до жодної дівчини. Тому й не раз вислухував беззлобні насмішки Юрія Дзвонаря,] який **обзивав** його то невдахою, то “святим та божим”* (М. Стельмах); *Цю ресторацію Григорій **охрестив** “Таверна Дохлої Кішки”* (І. Багрянний); *[З того часу, як полетіли хлопці від свого батька, минуло вже тринадцять років. Дівчинка піросла і гонила худобу на папу.] А чужі діти **дражнили** її гайвороненям через те, що брати її гайворонами поставали* (Казки Карпат). Як можна бачити з наведених прикладів, усі речення, що становлять об'єкт аналізу, мають однакову семантичну структуру: вона містить відношення номінації, встановлюване суб'єктом номінації при закріпленні відповідної назви за певним об'єктом дійсності. Предикати ж у структурі цих речень у різний спосіб позначають дію суб'єкта номінації з надання імені певній реалії дійсності. Разом із тим усі вжиті в цих реченнях предикати найменування можна віднести до предикатів дії, а саме до предикатів мовленнєвої діяльності, під якою розуміють “активний, мотивований (як будь-яка довільна дія) предметний (змістовний) процес висловлення і прийому сформованої та сформульованої за допомогою мови думки, інформації, спрямованої на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини у процесі спілкування” [6: 121]. Наявні ж відмінності в способі позначення цього типу мовленнєвої діяльності, а саме надання імені певній реалії дійсності, корелюють з особливостями мовленнєвої ситуації, у якій ця діяльність здійснюється.

Річ у тім, що ситуація найменування, у якій і виникає відношення номінації, має свої особливості, як-от: передумови виникнення самої ситуації, характер об'єктів, що підлягають номінації, особливий склад учасників, тип стосунків між ними, нарешті, ставлення учасників до об'єкту номінації. Характер ситуації найменування зумовлює не тільки вибір імені суб'єктом номінації, а й відбір у кожному конкретному випадку тих чи інших предикатних лексем на позначення процесу іменування.

Як довів аналіз, до чинників, які зумовлюють вибір предикатних лексем суб'єктом номінації, належать передусім *персональні й соціальні характеристики учасників ситу-*

ації найменування. Пріоритетне місце серед них займає соціальний статус і соціальна роль суб'єктів номінації, наприклад: *Тій дівчині ніп дав імення Минодора, а люди на селі звали її Нимидорою* (І. Нечуй-Левицький); *Всевишній знову подарував їм донечку. Найменували її Олександрою. Це – по церковному. Поміж собою батьки називали маленьку то Сашею, то Сашунею і упадали за нею усією душею* (А. Грес). Поєднання в межах кожної із ситуацій найменування “офіційного” та “неофіційного” позначень забезпечує використання як книжної (*дати імення, найменувати*), так і нейтральної щодо стилістичного забарвлення лексики (*називати, звати*).

Разом із тим для відображення ситуації найменування, коли соціальний статус її учасників є нерелевантним, залучаються предикатні лексеми, що належать до нейтральної лексики. Такий слововжиток спостерігаємо у реченнях на позначення ситуацій зі встановлення контакту між їх учасниками, необхідного для успішної комунікації між ними: – *Мене зуть Олена Пилипівна, – сказала вчителька. [– Я вас зараз построю, ми послухаємо, що скаже директор, і підємо у свій клас. Коло Галочки поставили біляву дівчинку з сірими великими очима. Вона зразу засміялася до Галі і спитала:] – Як тебе зуть? – Галочка Татарська! – І мене Галочка, тільки Хижнякова! – зраділа дівчинка. – А отого чорненького хлопчика зуть Тіма, а оту, бачиши, на китаянку схожа, – Неля. Я вже всіх перепитала* (О. Донченко); [*Василь засміявся, простягнув руку. – Раз таке діло, давай знайомитись. Василь. А це професор Діжа. Льонька пирснув. Професор сердито смикнув себе за вус. – Е, е, Василю... Діжа йому ні до чого.*] *Зви мене, хлопче, Іваном Ігнатовичем. – А мене звати Льонька* (О. Бердник). Можна стверджувати, що лексеми *називати, звати* є ключовими у відображенні ситуації найменування із комунікативною функцією контактовстановлення.

На вибір предикатних лексем також впливають *особливості об'єкта* номінації, наприклад: [*Руки в дівчинки були шершаві, як дубова кора, засмагі і подряпані. Хустинка в неї зсунулась набік, і з-під неї вибилась хмарка льняного волосся, білого й легкого, як пух, – дмухне вітрець, так воно й розлетиться навколо. І тепер дівчинка стала дивно схожою на кульбабу.*] *В школі її подружки так і кликали завжди: Улянка-кульбабка* (О. Донченко); [*Кошенята цього разу вийшли різної масті.*] *Чорного з білою плямою на кінчику хвоста ми кликали Пензликом, а смугастого – Мурзиком* (З журналу). У першому прикладі зовнішні риси дівчини стають підґрунтям для творення прізвиська дівчини, що й вплинуло на вибір мовцем предикатної лексеми *кликати*. У другому прикладі зовнішній вигляд кошеняти стає приводом для творення клички тварини, що й позначилося на виборі предикатної лексеми. Отже, можна констатувати, що уживання предикатної лексеми *кликати* у реченнях із відношенням номінації спричиняється відображенням специфічної ситуації найменування, а саме ситуації творення прізвиськ людини або кличок тварин, що спирається на особливі ознаки самого об'єкта номінації.

У дослідженнях із лексики зверталася увага на те, що особисто-індивідуальні прізвиська сприймаються як образливі та мають багато експресії [7: 15-16]. Це підтверджує й дослідження семантики речень із відношенням номінації, що відображають ситуацію надання прізвиськ певній особі: уживання в їх структурі предикатних лексем із негативним відтінком значення (*обізвати, дражнити, вліпити прізвисько, охрестити*) зумовлене саме сприйманням обраних імен як образливих, наприклад: *Кайдашиха, котру тепер на селі дражнили безокою економішею, сердилась на Мотру* (І. Нечуй-Левицький); – *Й*

осікся, бо згадав, яке **прізвисько вліпили** дядьки Ступачеві: **Рознос**. [Але прокурор ще цього не знав, а розносити він умів – і в місті, і в селі] (М. Стельмах); [Клим далеко міг би зайти з тими командирськими ногами, якби якийсь полячок під Бродами не відтяв йому шмат лівої руки по самий лікоть]... Тепер носив напівпорожній рукав у кишені галіфе, й комунівські дотепники відразу ж **охрестили** його **Півтораруком** (В. Земляк). Ужиті в наведених прикладах предикати іменування належать до розмовної лексики, що надає повідомленню виразності, образності, емоційного забарвлення.

Аналіз вибірки довів, що на характер предикатної лексики в структурі речень такого типу може впливати також їх співвіднесеність з іменними компонентами – оцінними лексемами, які наділені яскраво вираженим негативним забарвленням і мають відтінки осуду, зневаги, презирства, наприклад: *Мене ж і ти, і другі “межживірк” дразнили, [та й тепер молодики так само називають за те, що я з твого наказу, батько, здаюсь байдужим до змагань за віру]* (Л. Українка); *За ці дні близнята поміж собою **прозвали** свого старшого **нелюдком**, [і їм це прізвисько дуже сподобалось, бо так воно ловко вимовлялось: Левко – нелюдько]* (М. Стельмах).

Дослідження предикатної лексики, уживаної в реченнях із відношенням номінації, виявило корпус лексем, що відображають ситуації, коли надання імені є результатом пізнавальної, дослідницької діяльності людини, спрямованої на визначення суттєвих властивостей певного об'єкта дійсності (поняття про предмет), що визначають спосіб його існування в системі подібних явищ, особливості його призначення. У такому випадку ім'я встановлюється з опорою на сутність певного об'єкта дійсності. У ситуації найменування, де об'єктом номінації виступає поняття, надавані імена виявляють свою специфічність як *термінів*.

До складу речень із відношенням номінації, які репрезентують ситуацію найменування, що пов'язана з творенням нових термінів, входять предикатні лексеми на зразок *отримати назву, позначатися назвою*, тощо, наприклад: *У праці вимірювань індекс типу дефлятора **отримав назву** “індекс Пааше”, а індекс типу споживчих цін – “індекс Ласпейреса”; Грошова система, основу якої становить лише один метал (золото або срібло), **дістала назву** монометалізму* (З підручника економічної теорії). Спираючись на те, що термінотворення є процесом, під час якого “фіксуються знання людини про світ, виникають, інтегруються та диференціюються значення, збагачується та поширюється система наших понять та, врешті, наших знань” [8: 332], предикатні лексеми на позначення термінів у реченнях із відношенням номінації можуть розглядатися як предикати мовлення, що відображають розумову діяльність. Такі предикати належать до лексики наукового стилю, яка забезпечує логічність, ясність, точність викладу інформації в науковій літературі.

Окремий аспект дослідження становить вивчення вибору предикатних лексем залежно від стилевих та жанрових особливостей тексту, до якого включене речення із відношенням номінації.

Так, уживання певних предикатних лексем у науковому описі може бути мотивованим його своєрідним змістом, наприклад: *[Червоний Донець – селище міського типу Балаклійського району. Виникло в зв'язку з відкриттям і розробкою запасів природного газу.] Селище **дістало назву** від хутора, закладеного в 1923 році. Спочатку його **називали** Новотроїцьким, потім за його місцем на березі р. Сіверського Донця **перейменували** на Донець, а далі – на Червоний Донець.* (А. Перелеча, А. Ярещенко). У цьому описі, який

становить специфічний контекст іменування, автор, який є науковцем, спираючись на спеціальні методи досліджень, визначає походження складної географічної назви. Ознайомлюючи адресата з історією селища, він спирається на певні факти та аргументовано пояснює, як змінювалася назва селища за різних часів. Автор прагне довести до відома уявного адресата важливу інформацію про назви селища, задовольняючи свій науковий інтерес та допитливість читача. Із цією метою він вживає в контексті цілу низку предикатів іменування, що відображають динаміку отримання селищем його назви: *називати, дістати назву, перейменувати*.

На вибір предикатних лексем у реченнях досліджуваного типу впливають *стильові ознаки* тексту, що їх містять. Так, в офіційних документах на позначення предикатів іменування вживаються слова, які належать до офіційно-ділової лексики: *записати під назвою, зареєструвати під назвою, фігурувати під назвою* тощо), наприклад: *Не використовуйте в назві фірми назви міст Росії, областей і Федеральних утворень. На це потрібно також дозвіл мерії. Фірму з такою назвою зареєструвати можливо, але на вас можуть подати до суду та зв мерія (З інструкції); У документах XVII – XVIII століть наша річечка фігурує під назвою Щеснівка (З журналу).*

Для художньої літератури притаманне вживання емоційно забарвлених предикатних лексем, зокрема таких, що мають урочисте, піднесене забарвлення, у тому числі тих, які належать до книжної лексики, наприклад: – *Тільки з уговором піду: щоб ні ти, ні жінка твоя, ні сім'я твоя, щоб не величали мене благородим (Г. Квітка-Основ'яненко); Так і лишилося обом нам невтямки, Як називалась ти, як я іменувалася (Рильський); Вельмишановний добродію пане Олексю! ..Вибачте, що так коротко Вас іменую (П. Мирний).*

Отже, предикатні лексеми зі значенням іменування, ужиті в реченнях із відношенням номінації, належать до такого семантичного типу предикатів, як предикати мовлення. Вибір таких предикатних лексем у кожному окремому випадку залежить від особливостей відображуваної ситуації найменування, а саме: персональних й соціальних характеристик учасників цієї ситуації, особливостей об'єкта номінації, ставлення учасників до об'єкту номінації та характеру текстів, у яких досліджувані речення містяться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Нина Давыдовна Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова; [отв. ред. Г. В. Степанов]; АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
2. Компанієць Ірина Василівна. Репрезентація оцінних значень у реченнях із відношенням номінації / І. В. Компанієць // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; [гол. ред. А. П. Загнітко]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 26. – С. 90-93. – ISBN 966-7277-88-7
3. Селиверстова Ольга Николаевна Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикатных типов русского языка / О. Н. Селиверстова // Семантические типы предикатов / Т. В. Бульгина, О. Н. Селиверстова, Н. А. Ишевская и др.; [отв. ред. О. Н. Селиверстова]. – М. : Наука, 1982. – С. 86-157.
4. Вихованець Іван Романович Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський ; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – К. : Наук. Думка, 1983. – 219 с.

5. Вихованець Іван Романович Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – К. : Наук. Думка, 1983. – 219 с.

6. Зимняя Ирина Алексеевна Лингвopsихология речево́й деятельности / И. А. Зимняя. – М. : МПСИ; Воронеж : Модэк, 2001. – 429 с. – ISBN 5-89502-253-7.

7. Поротников Пётр Трофимович Антропонимия замкнутой территории (на материале говоров Талицкого района Свердловской области): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / П. Т. Поротников. – Казань, 1972. – 18 с.

8. Арутюнова Нина Давыдовна Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация (виды наименований); [отв. ред. Б. А. Серебrenников]. М. : Наука, 1976. – С.304 – 357.

Стаття надійшла до редакції 19.08.14

Компаниец И., преподаватель кафедры английского языка

Харьк. нац. пед. ун-т им. Г. С. Сковороды, Харьков

ОСОБЕННОСТИ ПРЕДИКАТНОЙ ЛЕКСИКИ В ПРЕДЛОЖЕНИЯХ С ОТНОШЕНИЕМ НОМИНАЦИИ

В статье проанализированы предикатные лексемы со значением именованя в предложениях с отношением номинации. Проведенное исследование подтвердило исходную гипотезу о специфических особенностях и разнообразии предикатных лексем, которые структурируют пропозицию, соотносящуюся с ситуацией присвоения имени тому или иному объекту действительности. Определено место исследуемой предикатной лексики среди семантических типов предикатов.

Kompaniyets I., lecturer of the Chair of English language

Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, Kharkiv

THE PECULIARITIES OF PREDICATES IN THE SENTENCES WITH RELATION OF NOMINATION

The article focuses on the analysis of the predicates with the meaning of nomination. The research proves that these predicates structure preposition corresponding with the situation when name is given to one or another object of the reality. The placement of investigated predicates in the sphere of semantic types of predicates is found out.